

Kornelija Ajlec

Jugoslovanski begunci v Egiptu in njihova politična opredeljenost 1943–1946

UDK 940.53/54-054.7(620:497.1)

AJLEC Kornelija, univ. dipl. zgodovinarica, mlada raziskovalka, asistentka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, kornelija.ajlec@ff.uni-lj.si.

Jugoslovanski begunci v Egiptu in njihova politična opredeljenost 1943–1946

Zgodovinski časopis, Ljubljana 67/2013 (148), št. 3–4, str. 428–448, cit. 75

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Članek v uvodnem delu obravnava nastanek jugoslovanskega begunskega problema po kapitulaciji Italije na področju Dalmacije, evakuacijo beguncev prek Italije v Egipt in upravno strukturo begunskih taborišč v Egiptu. Osrednji del besedila poudarja proces izločitve nekaterih beguncev iz begunske skupine zaradi njihovega nepriznavanja NOVJ oziroma nadaljnje podpore kralju Petru II. Karađorđeviću. S posebnim poudarkom obravnava pričevanje britanskega majorja Langmana, ki je bil kot poveljnik zadolžen za varnost vseh beguncev.

Ključne besede: El Shatt, El Arish, MERRA, UNRRA, begunci

Avtorski povzetek

UDC 940.53/54-054.7(620:497.1)

AJLEC Kornelija, BA in History, Young researcher, Assistant, University in Ljubljana, Faculty of Arts, Department of History, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, kornelija.ajlec@ff.uni-lj.si.

Yugoslav Refugees in Egypt and Their Political Affiliation in the 1943–1946 Period

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 67/2013 (148), No. 3–4, pp. 428–448, 75 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The article initially discusses the formation of the Yugoslav refugee problem in Dalmatia after the capitulation of Italy; evacuation of Yugoslav refugees through Italy to Egypt; and the administrative structure of refugee camps in Egypt. The main part of the text looks at the process of withdrawal of some of these refugees from the main refugee group because of their lack of recognition of the People's Liberation Army of Yugoslavia and their continuing support of King Peter II of Yugoslavia. Particular emphasis is laid on the testimony of British Major Langman, a commander in charge who was responsible for the security of all refugees.

Key Words: El Shatt, El Arish, MERRA, UNRRA, refugees

Author's Abstract

V zgodovini migracij predstavlja širše obdobje druge svetovne vojne¹ enega od največjih gibanj svetovne populacije. Vključevala je številne vojaške ter še številnejše premike civilnega prebivalstva. Slednje so zaznamovali begunstvo, izgoni, deportacije in prisilno delo. Ocene o številu beguncev v Evropi se gibljejo okoli 30 milijonov,² če pa prištejemo še tiste v Afriki in Aziji, v slednji kot posledici prodiranja japonske cesarske vojske, se število povzpne do približno 60 milijonov.³ To pomeni, da je v letih od 1939 do 1942 prišlo do premika približno petih odstotkov evropskega prebivalstva, v letih od 1943 do 1945 pa celo desetih odstotkov. Tako je ocenil Eugene M. Kulisher, ki je v izračune vključil tudi vojaške premike in deportacije.⁴ V obdobju med januarjem 1944 in marcem 1946 je bilo v egiptovskih begunskih taboriščih nastanjenih približno 29 tisoč jugoslovanskih beguncev, ki so večinoma prišli z območja Dalmacije in dalmatinskih otokov, deloma pa tudi z drugih področij Hrvaške ter preostale Jugoslavije. Večino so namestili v sklopu taborišč pod skupnim imenom El Shatt, v puščavi Sinajskega polotoka ob južnem ustju Sueškega prekopa. Med njimi so prevladovali otroci, ženske in starejši moški, ki niso bili sposobni za boj v vrstah Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije (NOVJ), čeprav so se sami identificirali kot del njene sestave. Zgodovinopisje ob obravnavanju te tematike posledično večinoma opisuje partizanske begunce, tu pa bom predstavila tudi maloštevilne rojalistične begunce – begunce, ki so podpirali kralja Petra II. Karađorđevića – in nevtralne begunce.

Nastanek begunskega problema

Kapitulacija Italije (8. septembra 1943) je dala jugoslovanskim obalnim pokrajinam, predvsem na Hrvaškem, močan uporniški zagon. To ozemlje je bilo zaradi t. i. Rimskih sporazumov o razmejitvi ozemlja med Italijo in Neodvisno državo Hrvaško (NDH) vse od maja 1941 pod deljeno upravo. Italija je takrat pridobila večino Dalmacije in hrvaškega primorja ter dele Gorskega kotarja. Za

¹ V širše obdobje vključujem leta od 1933, ko so se zaradi nacistične rasne politike pojavili prvi begunci iz Nemčije, pa do 1947, ko je Unrra prenehala delovati v Evropi.

² Vernants. *The refugee ...*, str. 30.

³ Stoessinger. *The refugee ...*, str. 47.

⁴ Bade. *Migration ...*, str. 204

povrh jim je NDH v zameno za vojaško podporo prepustila vse jadranske otoke, razen Paga, Brača in Hvara, ter strateško pomembna pristanišča Split, Šibenik, Trogir in Sušak.⁵ NDH je bila dolžna vzdrževati ves italijanski okupacijski sistem in breme tega dolga je bilo prisiljeno nositi lokalno prebivalstvo, že tako omejeno v svojih sredstvih.⁶ Na otokih preskrbe s hrano, zdravili in drugimi potrebščinami ni bilo, ribolov je bil prepovedan.⁷ Eksistenčna ogroženost je gnala domačine v zavetje NOVJ in begunstvo pod njenim varstvom. NOVJ je ob kapitulaciji Italije poslala na hrvaško obalo večji del svojih sil in uspešno zasedla območje od Sušaka nad Reko na severu do Dubrovnika na jugu.⁸ Partizani so Italijane razorožili in si znatno opomogli glede preskrbe z orožjem, s strelivom, hrano in z opremo, kar je omogočilo množične mobilizacije novih partizanskih enot. Ves čas pa je bilo jasno, da bodo nacistične vojaške enote v najkrajšem možnem času z vso silo želele zasedati trenutno osvobojeno ozemlje, za katerega je nacistični vrh računal, da bi lahko bil eden od možnih točk za izkrcanje zaveznikov. Že na dan kapitulacije Italije so Nemci prešli v t. i. načrt Ache, ki je armadam narekoval začetek bitke za Jadran.⁹ Zato si je NOVJ med drugim zadala dve, med seboj neločljivo povezani nalogi: vzpostavitev stika z zavezniki v Italiji ter zagotovitev varnega zavetja za številne civiliste, ki so se začeli umikati pred bližajočo se nemško zasedbo. Prvi stik je NOVJ dosegla s prvo misijo pri zaveznikih. Priprave nanjo so se začele že 13. septembra 1943, ko se je vodstvo Narodnoosvobodilnega odbora (NOO) na Visu odločilo, da bo poslalo približno 300 razoroženih italijanskih vojakov iz mest Vis in Komiža v Bari. Za prevoz je poskrbela Obalna komanda s središčem v Splitu, ki jo je ustanovil štab IV. operativne cone 19. septembra 1943.¹⁰ Po uspešnem prvem prevozu je štab Obalne komande z okrožnim komitejem Komunistične partije Hrvaške (KPH) za srednje-dalmatinsko otočje in Oblastnim komitejem KPH za Dalmacijo zaprosil Vrhovni štab NOVJ in vrhovnega poveljnika Josipa Broza – Tita za soglasje pri vzpostavitvi formalne zveze z zavezniki v Italiji, katere glavni namen je bila pomoč pri reševanju ranjencev in beguncev.¹¹ Tega soglasja nikoli niso dobili, saj so bile razmere preveč resne, da bi nanj čakali. Poveljnik Obalne

⁵ Dodatno je sporazum o vprašanih vojaškega pomena, ki zadevajo Jadransko primorje, razdelil na dva pasova širše obalno zaledje, ki ga Italija ni zasedla. Ob morju je potekal t. i. Drugi pas, ki je bil demilitariziran in je vključeval še Gorski kotar, Liko, Dalmatinsko Zagoro, precejšen del Hercegovine in vsa področja ob jadranski obali z otoki, ki niso bila v italijanski zasedbi. NDH v tem pasu po avgustu 1941 ni smela imeti vojaških objektov, utrdb, baz ali svoje policije. Od področja Drugega pasu pa do demarkacijske črte, ki je ločevala italijansko in nemško vojno področje, so ustvarili t. i. Tretji pas, ki je tekkel od Karlovca preko Bihaća in Prozorja do Bileće in Čajniča na Drini. Tu so bile pristojnosti ustaške vlade NDH le nekoliko omejene. Dalje: Goldstein, *Hrvaška zgodovina*, str. 209–210.

⁶ Prav tam.

⁷ Nizetić, *U pustinji ...*, str. 19–20.

⁸ Huot, *Puške ...*, str. 8.

⁹ Plenča, *Međunarodni odnosi ...*, str. 331.

¹⁰ Huljić trdi, da je do ustanovitve Obalne komande prišlo dan prej, torej 18. septembra 1943. Dalje: Huljić, *Vis ...*, str. 209.

¹¹ Nizetić, *U pustinji ...*, str. 27.

komande Velimir Škorpik se je 30. septembra 1943 tako odločil, da bo v Bari poslal misijo¹² na čelu s politkomisarjem Obalne komande Sergijem Makiedom¹³ in Adamom Armando. Misija je 1. oktobra 1943 na ladji Bakar izplula iz zaliva Stončica na Visu. V Bari je prispela s točno določenimi zahtevami glede pomoči pri zagotovitvi oskrbe ladij NOVJ z gorivom in rezervnimi deli, oskrbi s hrano, repatriaciji italijanske vojske, vračanju jugoslovanskih internirancev iz Italije ter reševanju vprašanja ranjencev in beguncev.¹⁴

Reševanje beguncev je bilo torej ključnega pomena za NOVJ, saj je bil njihov položaj vedno bolj težaven. Število pregnanih je strmo naraščalo, poleg tega so NOVJ ovirali pri boju zoper okupatorja. Makiedo je v iskanju rešitev teden dni potoval po večjem delu zavezniške Italije, potem pa s tolmačem odšel v Alžirijo, kjer sta stopila v stik z majorjem Louisom Huotom, načelnikom za Jugoslavijo pri Uradu za specialne operacije (OSS) v Kairu. Zavezniško poveljstvo je oba zadolžilo za organizacijo pomoči jugoslovanskim partizanom.¹⁵ Sodelovanje Makieda in Huota je bilo uspešno, saj je NOVJ v Bariju postala stalno prisotna. Po ustanovitvi vitalnih središč za delovanje NOVJ je bil Makiedo imenovan za vršilca dolžnosti šefa delegacije NOVJ in partizanskih odredov v Italiji.¹⁶

Evakuacija beguncev v Egipt

Begunci so se zbirali na Visu, a že takrat je bilo jasno, da bo otok zaradi geostrateškega položaja postal središče delovanja štaba NOVJ. Vis je bil dobro oskrbovan s hrano, z vojaško tehniko in vsem potrebnim za vojaško bazo, ki bo nadzorovala operacije na Jadranu in v notranjosti Jugoslavije. Beguncem so povedali, da bo v prihodnje tako oborožen, da ga Nemci ne bodo mogli zavzeti, ter da želijo civiliste umakniti, ker tem prizadevanjem predstavljajo oviro.¹⁷ 28. decembra 1943 se je s telegramom štaba mornarice NOVJ misiji NOVJ v Bariju začel proces nujne evakuacije beguncev z Visa v Italijo. Prvi konvoj je odplul 30. decembra 1943. Z ladjama NOVJ in eno britansko so v Italijo prepeljali 2600 ljudi.¹⁸ Prvemu konvoju so sledili še drugi, ki so se v prvemu valu končali večinoma do konca januarja 1944.

¹² Sprva so misijo imenovali delegacija NOV in POJ, nato vojaška misija NOVJ pri zavezniškem poveljstvu na Srednjem vzhodu (Middle East Command) in nazadnje predstavništvo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije ter štab baze pri zavezniškem poveljstvu na Srednjem vzhodu. Več v: Klun, *Iz Afrike ...*, str. 712.

¹³ Priimek Sergija Makieda je v različnih virih pisan kot Makiedo in Machiedo. V besedilu je uporabljena prva različica, tj. Makiedo, saj je ta način pisave uporabljen tudi v spominih Sergija Makieda. Dalje: Makiedo. *Prva partizanska misija*.

¹⁴ Nizetić, *U pustinji ...*, str. 28.

¹⁵ Zanimivo je, da Louis Huot v svoji knjigi ne uporablja pravega imena Sergija Makieda in ga imenuje Stevo Mladineo. Razlog za zamenjavo imena ni znan, tudi v knjigi Makieda ni ponujen odgovor glede zamenjave, čeprav se knjigi po datumih in dejstvih ujemata. Dalje: Huot, *Puške ...*, str. 11, 18–19 in Roberts, *Tito, Mihailović, ...*, str. 158–159.

¹⁶ Nizetić, *U pustinji ...*, str. 29–30.

¹⁷ Srhoj, *Sjećanje ...*, str. 28.

¹⁸ Klun, *Iz Afrike ...*, str. 244.

V tem času so predvsem z Visa, nekaj pa tudi iz drugih delov Dalmacije prepeljali v Italijo 16.850 ljudi.¹⁹ O hitrosti evakuacije pričajo statistike. Ob odhodu prvega konvoja so na Visu zabeležili 17.270, teden dni kasneje pa le še 10.620 beguncev. To pomeni, da so od 30. decembra 1943 do 5. januarja 1944 prepeljali v Bari 6650 beguncev.²⁰ 22. februarja 1944 je bil Vis razglašen za vojaško postojanko, zato so konec februarja in na začetku marca evakuirali tudi vse domačine, razen moških od 17. do 50. leta starosti, sposobnih za vojaško službo ali delo. Skupaj je odšlo v Italijo 3784 prebivalcev otoka Vis.²¹ Do začetka aprila 1944 so z ladjami mornarice NOVJ in zavezniškimi ladjami v Italijo prepeljali že 20.000 beguncev. Do konca junija je na Vis prišlo še 20.000 beguncev, kar pa seveda ni dovoljevalo ukinitve novih transportov. Zadnji konvoj je odplul v Italijo šele 18. septembra 1944. Čeprav v Italijo ter naprej v Egipt niso odšli vsi begunci iz te zadnje skupine, je bilo končno skupno število beguncev v obeh državah še vedno visoko: 39.674. S selekcijo triaznih sanitetnih enot je bilo iz begunske skupine v Italijo ločenih 3862 posameznikov, ki so jih vključili v vojaške ali delavske partizanske formacije in poslali nazaj v Jugoslavijo.²² Centralna komisija beguncev, ki je skrbela za vse evakuacije in prek katere so v Italijo potovali vsi begunci, je ob ukinitvi 27. novembra 1944 v poročilu zapisala statistiko evakuacij: največ beguncev je bilo evakuiranih v obdobju od prvega konvoja pa do konca aprila, in to 27.791. Njim je do septembra sledilo še 7204 beguncev.²³ Evakuirancem je treba prišteti še tiste, ki so se begunski skupini pridružili šele v Italiji. Gre za osvobodjene konfinirance, zapornike in taboriščnike fašistične Italije.

Skoraj vsi begunci so prišli v Italijo prek Barija. Nastanili so jih v begunska taborišča Santa Maria al Bagno, Santa Cesarea in Santa Maria di Leuca, ki so ležala ob morju. V notranjosti pokrajine Apulija sta bili še bolnišnici Santa Maria di Magile in Poggiardo. Vsi omenjeni kraji ležijo južno od Brindisija in Lecceja.²⁴ Taborišči, ki se še omenjata, sta bili Galtone in Otranto, vendar je bil odstotek jugoslovanskih beguncev tam zanemarljiv. Pripravili so tudi taborišče Castro, če bi bili potrebni dodatni prostori, vendar ga na koncu niso uporabili.²⁵ Skozi taborišča v Italiji je šlo približno 35 tisoč beguncev, od tega jih je približno 7000 ostalo v Italiji in niso nadaljevali poti v Egipt. Takoj po prihodu beguncev v taborišča v Italiji so začeli ustanavljati odbore, ki so jih tako kot v tistih na jadranskih otokih sestavljali iz vrst beguncev. Po dogovoru z zavezniki je bil na otokih ustanovljen Centralni odbor beguncev (COB),²⁶ ki so ga poslali v Italijo skupaj z begunci in je imel sedež v

¹⁹ Dalje: Barbić. *Zbjeg ...*, str. 771–778.

²⁰ Huljić, *Vis ...*, str. 296.

²¹ Prav tam, str. 298.

²² Prav tam ..., str. 298.

²³ DAST. J. Z. 415. *Dopis Centralne komisije beguncev na Biševu Okrožnemu NOO*, 27. november 1944.

²⁴ Dalje o taboriščih: Kreft. *Spomini ...*, str. 248 in Klun. *Iz Afrike ...*, str. 245.

²⁵ AONZ. S-1312-0000-0022. *Poročilo majorja Webba direktorju MERRA: Report on the General Situation regarding Yugoslav Partisan Refugees at present in Italy*. 17. januar 1944, str. 1.

²⁶ HDA. 1220. El Shatt. Šk. 4. *Poročilo COB v Egiptu sekretariatu C.O.U.S.A.O., 1.1.1945*, str. 15.

taborišču Santa Maria al Bagno.²⁷ V vseh taboriščih so bili tudi zavezniški štabi, s katerimi je partizanska oblast reševala težave glede hrane, nastanitve in ureditve splošnih življenjskih razmer.²⁸ Ker je večina beguncev v Italiji ostala le krajši čas, je bilo delo odborov predvsem sprejem in odprava posameznih skupin.²⁹ V vsakem taborišču je bilo za stalno ali prehodno nastanjenih od 5000 do 7000 ljudi, ki so se nenehno menjavali, kar je oteževalo delo odborov.³⁰

Zavezniki so že ob privolitvi v evakuacijo jugoslovanskih beguncev z otoka Vis v Italijo zahtevali, da se jih čim prej pošlje v severno Afriko ali na Bližnji vzhod, izven možne vojaške nevarnosti. Tam namreč ne bi ovirali vojaških naporov in zasedali skoraj neobstoječih možnosti nastanitve v Italiji.³¹ To zahtevo so kasneje ponovili tudi med bivanjem beguncev v Italiji. Med možnimi naselitvenimi območji se je omenjala Alžirija, a že na začetku januarja 1944 so sklenili, da bodo begunce premestili na Sinajski polotok v Egiptu. Do 20. januarja 1944 so zavezniki v dogovoru s poveljnikom Vojaške misije NOVJ v Kairu Vladimirjem Velebitom našli v puščavi Sinaja, na vzhodni strani Sueškega prekopa in nasproti mesta Suez, primeren kraj za namestitev beguncev, imenovan El Shatt. Vojska ga je pred tem v času elalameinske krize uporabila za nastanitev enot 8. britanske armade.³² Kasneje so za namestitev še ene skupine beguncev določili El Khatatbo, prav tako v puščavi, vendar ob cesti od Kaira proti Aleksandriji. Ko je zbirni center zavezniških sil za odhod v Italijo postala Alžirija, sta bili obe bazi zapuščeni, zato so ju zavezniki s še štirimi taborišči³³ na Bližnjem vzhodu dali v uporabo organom britanske Agencije za pomoč in begunce na Bližnjem vzhodu (MERRA)³⁴ za namestitev vojnih beguncev. El Khatatbo so odprli štiri mesece za El Shattom, aprila 1944, a so ga zaradi slabih podnebnih in sanitetnih razmer zaprli že avgusta. Takrat je COB z uspešnimi pogajanjmi uspel zagotoviti, da so jim zavezniki dali na voljo taborišče za politične ujetnike in begunce Tolumbat pri Aleksandriji. Tolumbat je bil najprej taborišče za politično težavnejše begunce, ki so jih s partizanskim prevzemom taborišča premestili v taborišče El Arish na sredozemski obali Sinajskega polotoka. Kljub dogovoru med zavezniki in Vojaško misijo NOVJ v Kairu je premestitvi v Egipt nasprotovala delegacija NOVJ v Italiji. Kot razlog so navedli preveliko

²⁷ Kreft, *Teh petdeset let*, str. 107.

²⁸ Matušić, *El Shatt ...*, str. 12.

²⁹ Kreft, *Spomini ...*, str. 241.

³⁰ Klun, *Iz Afrike ...*, str. 245.

³¹ AOZN. S-1021-0028-06. *History of the Middle East Office*, str. 60.

³² Bratanić, *Zbjegovi ...*, str. 65 in AOZN. S-1021-0028-06. *History of the Middle East Office*, str. 55.

³³ Tolumbat v Egiptu, Moses Wells na Sinajskem polotoku in Nuseirat ter Alepo v Palestini.

³⁴ Middle East Relief and Refugee Agency – MERRA je bila ustanovljena poleti 1942 kot oddelek ministrstva brez listnice v britanski vladi. Šlo je za samostojno telo, ki ga je minister le nadziral v splošnih zadevah. V primerih nadzora mu je svetoval vladni podkomite za pomoč in begunce. Glavna naloga Merre je bila skrb za begunce na Bližnjem vzhodu in koordinacija pomoči za njihovo oskrbo. Več v: AOZN. S-1021-0027-0005. King Simeon. *Origin of the Balkan Mission*. Str. 70–71.

oddaljenost od domovine ter puščavsko podnebje, ki ga begunci niso bili vajeni. Vendar pa je Vrhovni štab NOVJ vse ugovore zavrnil.³⁵

Zavezniki so sprva uredili sprejem za 5000 oseb, a so ves čas vedeli, da se morajo pripraviti za prihod 20 tisoč ljudi. Hkrati so že ob prihodu prvih beguncev zagotovili 300 ležišč v britanski 13. splošni bolnišnici v Suez in dodatnih 300 ležišč v sprejemni bolnišnici znotraj prvega, pa tudi največjega taborišča, ki so ga naselili begunci iz Jugoslavije, El Shatt.³⁶ Ob izkrcanju v Portu Saidu so begunci postali odgovornost Merre, pred tem je bila zanje odgovorna britanska vojska. Po prihodu vseh konvojev je bilo v Egiptu precej več beguncev, kot so zavezniki sprva pričakovali. Skupaj jih je bilo kar 29.075, od tega jih je bilo 26.872 v El Shattu, preostali pa so bili sprva v El Khatatbi in kasneje v Tolumbatu ter El Ari-shu.³⁷ Zaradi velikega števila beguncev je iz enega taborišča v El Shattu sčasoma nastal skupek treh taborišč, po zaprtju El Khatatbe pa petih taborišč, oštevilčenih z rimskimi številkami od I do V, medtem ko sta bila El Khatatba in Tolumbat eno samo taborišče.

Uprava partizanskih begunskih taborišč

Z begunci so v taborišča prišli tudi člani COB. Vsako taborišče je vzpostavilo svoj COB, ki je skrbel za navezavo stikov z zavezniki. Partizanska taborišča na Bližnjem vzhodu so v upravnem pogledu specifična zato, ker je bila celotna notranja uprava taborišč nominalno avtonomna in se je izvajala preko COB. Učinkovitost taboriščne uprave in organizacije je bila izjemna, čeprav so jo dosegli šele z odpravo mnogih začetnih težav in napetosti z zavezniško upravo. Organizacija je spominjala na vojaško, z običajno hierarhično verigo od najvišjih do najnižjih nivojev, po vseh oddelkih in odsekih, kamor so bili za vodenje postavljeni vodilni za posamezna področja. Vse zunanje dejavnosti, prošnje in zahteve pa so bile obravnavane skupaj z Glavnim zavezniškim štabom, ki se je tako kot COB nahajal v El Shattu. COB je veljal za podaljšek ljudske oblasti v domovini, enako pa sta ga pojmovala tudi Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ)³⁸ in Narodni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ). Bil je najvišji oblastni organ partizanskih beguncev v Egiptu, podrejeni pa so mu bili nižji taboriščni NOO, kasneje pa odbori Jedinstvene narodnoosvobodilne fronte (JNOF). V vseh teh oblastnih organizacijah je delovalo približno 500 članov komunistične partije v »strogi«³⁹ ilegalni, čeprav je bilo zaveznikom jasno, kakšna je bila večinska politična pripadnost beguncev in njihovega vodstva. Za svoje delo je COB odgovarjal NOO za Dalmacijo oz. zastopstvu NKOJ v Bariju, kasneje pa Vojaški misiji NOVJ v Kairu. Mate Jakšić,

³⁵ Bratanić. *Zbjegovi ...*, str. 65, str. 65.

³⁶ AOZN. S-1313-0000-0012. *Nepodpisana depeša: Disposal of Refugees from Yugoslavia. 6. januar 1944.*

³⁷ HDA. 1220. El Shatt. Šk. 4. *Poročilo COB ...* str. 2–3.

³⁸ Prav tam, str. 21.

³⁹ Pervanje, Hočevlar. *Četrta prekomorska brigada*, str. 64.

zastopnik NOO za Dalmacijo, ki je organiziral tudi prve prevoze beguncev v Italijo, je zaslužen, da je bila Vojaška misija NOVJ v Kairu aprila 1944 z 10.000 dolarji tudi ustanovljena. V njej je bil kasneje odgovoren tudi za vsa vprašanja v zvezi z begunci in taborišči. Vojaško misijo NOVJ so sicer zastopali generalmajor Vladimir Velebit, polkovnik Božo Lazarević in majorja Adolf Vogeltnik ter že omenjeni Mate Jakšić.⁴⁰ Vojna misija je imela posebno vlogo v odnosih z zavezniki, saj so prek nje urejali vse odnose z zavezniškimi organi na nivoju, višjemu od taborišč.

Zavezniški štab je deloval pod okriljem britanske MERRA, ki je prevzela skrb ne le za jugoslovanske begunce in njihova taborišča, ampak tudi za tiste iz Grčije, iz Poljske in iz drugih držav vzhodne Evrope. MERRA je bila s 1. majem 1944 vključena v novoustanovljeno UNRRA,⁴¹ Agencijo združenih narodov za pomoč in obnovo, oziroma njeno Balkansko misijo, ki se je marca 1945 preoblikovala v Pisarno za Bližnji vzhod. Balkanska misija in Pisarna za Bližnji vzhod sta bili v jugoslovanskih begunskih taboriščih formalni naslednici Merrine uprave.

Izločitev beguncev iz El Shatta v El Arish

Odnose med partizanskimi begunci oziroma njihovim vodstvom in zavezniki lahko na splošno označimo kot dobre. O vseh težavah so se lahko načeloma pogovorili in tudi dogovorili, predvsem zato, ker je bila na strani zaveznikov precejšnja zavzetost za zagotovitev kar najboljših življenjskih pogojev za begunce, ki pa so bili, splošno gledano, v svojih zahtevah precej skromni oziroma so znali sprejeti tudi negativni odgovor in razloge zanj.

Vendar so bili začetni odnosi precej drugačni. V obdobju Merre in prvih mesecev Balkanske misije je odnose zaznamoval precej resen spor med COB in taboriščnim poveljstvom na nižjem nivoju ter Vojaško misijo NKOJ – pisarno v Kairu in sedežem Merre oziroma Balkanske misije na višjem. Glede na vire COB bi lahko spor, ki je v dokumentih dobil prizvok prave afere, imenovali *majoor Langman*.

⁴⁰ Plenča. *Jugoslavenski zbje* ..., str. 365.

⁴¹ Po dvehletnih pogajanjih je 9. novembra 1943 Unrro ustanovilo 44 držav. Z ustanovitvijo so se države podpisnice nekoliko pozno, a kljub temu pospešeno začele pripravljati na reševanje težav, ki jih je prinašala osvoboditev okupiranih ozemelj med drugo svetovno vojno. Cilji delovanja organizacije so bili številni, saj so se podpisniki zavezali, da bodo osvobojenim državam pomagali pri zagotavljanju pomoči ob pomanjkanju hrane, oblek in zavetja, pri preprečevanju širjenja nalezljivih bolezni, ponovni vzpostavitvi predvojnih zdravstvenih razmer, pa tudi pri pripravah za vračanje zapornikov in izgnancev na njihove domove ter ponovnem zagonu nujno potrebnega kmetijskega in industrijskega sektorja. Balkanska misija je bila prva delovna enota Unrre, ki je skrbela za vsa begunska taborišča na Bližnjem vzhodu in za pripravo na dobavo humanitarne pomoči v države Balkanskega polotoka, ko bodo osvobojene. Marca 1945 je bilo ustanovljenih več samostojnih Unrrih misij, ki so začele izvajati humanitarno pomoč v državah Balkana. S tem je Balkanska misija prenehala delovati. Upravo taborišč na Bližnjem vzhodu je takrat prevzela Unrri Pisarna za Bližnji vzhod, ki je delovala vse do junija 1947. Več v: Woodbridge. *UNRRA*. Vol. 1, str. 4 in Woodbridge. *UNRRA*. Vol. 3, str. 23.

Kljub ostrim besedam, ki so zaznamovale partizanske vire, pa se njihovo bistvo poenoti s poročili, ki jih vsebujejo viri Unrre.

Spor med COB in zavezniškim poveljstvom taborišč se pravzaprav ne dotika le odnosov z zavezniki, pač pa tudi z jugoslovansko begunsko vlado in njenimi podporniki. V času vzpostavljanja taborišč partizanske oblasti, pa naj bo to COB, Vojna misija NKOJ ali Vrhovni štab NOVJ, izločitve iz taborišč na političnih temeljih niso priznavale. Že februarja 1944, nekaj dni po prihodu prvih beguncev v El Shatt, sta predstavnika COB Ivan Jurlina in Zvonko Bešker jasno izjavila, da je vse ljudi iz konvojev posebni odbor na Visu označil za podpornike partizanskega gibanja, ki zaradi fizičnih ali drugih razlogov ne morejo aktivno sodelovati v borbi. Tako naj bi bili vsi v taborišču aktivni podporniki NOVJ in so se s tem, ko so privolili v evakuacijo, tudi podredili jurisdikciji partizanskega COB.⁴² Prav zaradi tega niso priznavali »odpadništva« od begunske skupine. Ker so čutili, da zavezniško vodstvo znotraj taborišč razbija enotnost begunske skupine, je izbruhnil spor z zavezniki.

Kmalu po prihodu prvih jugoslovanskih beguncev v El Shatt so ugotovili, da je med njimi precej simpatizerjev jugoslovanske begunske vlade. Čeprav se je že v Italiji 180 oseb odločilo za prestop v vrste podpornikov kralja, jih je nekaj vseeno prispelo v Egipt. V El Shattu naj bi agitirali za kraljevo stran, kasneje pa naj bi zavezniško vodstvo zaprosili za premestitev v druga taborišča. Take prošnje so med partizanskimi begunci izzvale ogorčenje, zasramovanje in celo fizične napade. Podporniki kraljeve vlade so zato najprej zahtevali, da jih preselijo v »četniško« taborišče, pod pritiskom drugih beguncev pa so nato začeli govoriti o »nevtalnem« taborišču. Major John Langman,⁴³ ki je bil zavezniški poveljnik vseh jugoslovanskih taborišč od februarja do avgusta 1944, je premestitev želel odobriti takoj, COB pa mu je nasprotoval, češ da iz taborišča tako kot drugi begunci nimajo izhoda. Sploh pa je COB dosledno zagovarjal stališče, da se begunci ne bodo razdelili ter da morajo tudi tisti, ki si želijo izseliti, podpirati NOB, saj mu kot del begunske skupine neposredno pripadajo. Vendarle je naposled iz El Shatta in El Khatatbe odšlo vsaj 112 ljudi, ki so bili premeščeni v Tolumbat.⁴⁴ V času prenosa oblasti z Merre na Unrro 1. maja 1944 je bilo v taborišču 648 beguncev, od tega 388 označenih z izrazom »četniki«, 139 »nevtalnih« Jugoslovancev, 86 Grkov, 33 Italijanov ter po en Španec in Francoz. Britanci so jih imenovali »political bad hats« in s tem nakazali, da gre za skupek politično nezaželenih oseb.

⁴² AOZN. S-1312-0000-0022. Major Langman, J. *Report on the Political Situation at El Shatt Refugee Camp up to 23rd February, 1944*, str. 1.

⁴³ O majorju Johnu Langmanu ni veliko razpoložljivih podatkov. Iz poročil in monografij ne izvemo niti njegovega polnega imena, edina dodatna karakteristika je, da je bil star vsega 26 let ter da je bil član britanske konservativne stranke. Več v: Plenča. *Jugoslavenski zbjeg* ..., str. 367. Po pregledu spletnih iskalnikov Britanskega nacionalnega arhiva (National archives) Kew, kjer tudi hranijo podatke vojaškega ministrstva (War office), je iskalnik našel le eno osebo s tem imenom in priimkom. Lahko bi šlo torej za majorja in kasneje podpolkovnika Johna Andrewa Langmana, a je treba trditev še preveriti.

⁴⁴ Dalje: HDA. 1220. El Shatt. Šk. 4. *Poročilo COB* ..., str. 10–11.

V poročilu o političnem stanju v El Shattu v prvem mesecu njegovega delovanja – torej še pred ustanovitvijo Vojne misije NOVJ – Pisarna v Kairu – je poveljnik elshattskega taborišča major Langman opisal zametke spora. Ta naj bi se začel, ko je v njegovo pisarno vkorakal mož, ki se je predstavil kot bratranec enega od ministrov v kraljevi vladi v izgnanstvu.⁴⁵ Razložil je, da je podpornik kralja in da se ne strinja z notranjo politiko upravljanja taborišča, ki jo je vzpostavila partizanska uprava. Trdil je tudi, da nad upravo v taborišču dominira komunistična ideologija. Nato je majorju Langmanu predal popis oseb, ki z njim delijo stališča. Na popisu so bili med drugim družina nekega drugega moškega, ki naj bi bil brat enega od ministrov v kraljevi vladi, ter ženska z dvema otrokoma, katerega moža naj bi pred nekaj meseci ustrelili partizani. Moški je v svojem in imenu posameznikov na popisu zaprosil za takojšnjo premestitev v posebno rojalistično taborišče. Langman je nato zapisal: »*To [prememitev op. a.] so britanske taboriščne avtoritete uredile takoj, ne da bi se posvetovala s Centralnim odborom.*«⁴⁶

V naslednjem incidentu se je na poveljnika elshattskega taborišča obrnil katoliški duhovnik, ki je bil v pisarno poveljnika povabljen na pogovor, v spremstvu še nekega moškega. Tudi on je izrazil prepričanje, da ne more tolerirati komunističnega nadzora, ki je »*imel taborišče v dejanski oblasti.*« V intervjuju je še izjavil, da so Centralni in taboriščni odbori beguncem prepovedali vzpostavljanje kakršnihkoli stikov z zavezniškim taboriščnim osebjem, posebej ko gre za politična ali osebna vprašanja. Langman je duhovniku svetoval vrnitev v taborišče, čeprav je ta izjavil, da se zaradi svoje politične usmeritve, ki je sicer bolj nevtralna, boji za svojo varnost. Langman mu je zatrdil, da se tisti, ki imajo nevtralno politično stališče, nimajo česa bati, nato pa v poročilu zapisal, da je duhovniku dodatno svetoval, da »*če se izkaže, da je duhovnikova interpretacija politične ureditve v taborišču pravilna in se večje število drugih beguncem s tovrstno ureditvijo ne strinja, je dolžnost duhovnika in drugih posameznikov s podobnim mišljenjem upreti se komunistični oblasti in vpeljati lastno, bolj demokratično oblast.*«⁴⁷ Istega dne ob pol devetih zvečer se je duhovnik razburjen vrnil s še dvema ženskama. Poveljniku taborišča so povedali, da so slišali pogovor o načrtovanju duhovnikovega umora v prihajajoči noči in da so se zato zatekli k Langmanu. Zaradi varnosti je ta odredil, da se duhovnika in njegovo sorodstvo odstrani iz taborišča, nato pa poklical na zagovor člana COB, da bi pojasnili, zakaj sploh prihaja do takšnih incidentov.

Na zagovoru predstavnikov Centralnega odbora so bili tudi predstavniki s sedeža Merre v Kairu: C. S. Pickard, podpolkovnik Neate in major Webb, ki so bili tisti dan naključno v taborišču. Na zagovoru so predstavniki odbora zanikali, da bi beguncem kadarkoli prepovedali kontakt z zavezniškim osebjem, hkrati pa so se strinjali s predlogom, da se osebe »*z dejanskimi simpatijami do kralja zavoljo vseh čimprej izloči v rojalistično taborišče.*« Na podlagi te privolitve in izjave je Langman naslednji dan zaukazal zbor vseh beguncem v Taborišču I. S pomočjo

⁴⁵ Kako je bilo moškemu ime oziroma bratranec katerega ministra je, iz zavezniških ali drugih dokumentov ni mogoče ugotoviti.

⁴⁶ AOZN. S-1312-0000-0022. Langman. *Report ...*, str. 1.

⁴⁷ Prav tam.

prevajalca je beguncem zagotovil, da se lahko vsi s kakršnokoli težavo obračajo na zavezniško osebje, kar je podprl tudi COB. Dodal je še, da se lahko vsi morebitni podporniki kralja zglasijo pri kateremkoli članu zavezniškega osebja in zaprosijo za premestitev v rojalistično taborišče. Če bo prosilec Langmana uspel prepričati, da ne prosi za premestitev le zato, ker si želi v novem taborišču zagotoviti boljše pogoje bivanja, ali pa zaradi kakšnega manjšega spora s partizanskimi uradniki, bo premestitev tudi odobril.

Naslednje jutro sta Langmana spet obiskala predsednik COB Ivo Markić in predsednik odbora v Taborišču I., katerega ime ni zapisano, verjetno pa gre za Jureta Matutinovića,⁴⁸ in ga zaprosila, da bi MERRA uredila takojšnjo premestitev »določeni ljudi«, ki so izjavili, da podpirajo kralja. Zaradi izjave so partizanske taboriščne oblasti zdaj čutile, da jim ne morajo zagotoviti ustrezne osebne varnosti. Langman je takoj uredil njihovo zbiranje in posebno začasno izločitveno mesto znotraj taborišč, ki so ga varovali oboroženi britanski vojaki. Ob zbiranju kraljevih podpornikov je Langman svojemu osebju ukazal, da morajo vsi, ki se zanjo odločijo, podpisati izjavo, da se želijo pridružiti rojalistom. Do popoldneva se je za izločitev javilo 80 posameznikov. Ločitev je večinoma potekala brez večjih težav, le pri zadnji skupini je prišlo do incidenta, ko je množica, po mnenju Langmana organizirana, zmetala v skupino večjo količino kamenja. Napad so uspeli umiriti šele, ko so britanski vojaki začeli fotografirati množico, ki je kamenje metala. Ob tem je skupina, ki so jo po ocenah Merrinega osebja večinoma sestavljali mladi od 14 do 20 let, prenehala z napadom.

Langman je po incidentu ponovno govoril s člani COB, saj je želel izvesti, zakaj odbor ne more obvladovati beguncev. Med tem pogovorom se je COB z Langmanom zapletel v spor. Predstavniki COB, verjetno tudi v tem primeru njegov predsednik Markić, so odgovorili, da se je jugoslovansko vodstvo še pred prihodom v Egipt z Britanci dogovorilo, da bodo predstavniki beguncev imeli v taboriščih popolno avtonomijo in da bodo dejavnosti britanskega osebja omejene na zagotavljanje potrebščin za begunce. Prepričani so bili, da Merrino osebje krši ta dogovor s tem, ko se vtika v zasebne zadeve beguncev, predvsem tako, da dovoli in celo organizira neposredne stike med begunci in zavezniškim osebjem. Langman je ta očitek razumel kot potrditev pričevanj in priznanje COB, da je ta dejansko zapovedal prepoved stikov med begunci in zavezniškim osebjem. COB je na koncu še zagrozil, naj se Langman preneha vmešavati v »takšne zadeve«, sicer ne bodo odgovorni za nadaljnje dogodke v taboriščih. Langman je grožnjam COB nasprotoval in je menil, da je glede na pozicijo, ki jo zaseda v taboriščni upravni strukturi, odgovoren za vse, kar se v njih dogaja, še posebej pa za red in mir. Na koncu so se tako predstavniki zaveznikov kot COB dogovorili, da bo prihodnje pogovore z zavezniki vodil jugoslovanski pooblaščenec, ki bo imel večje pristojnosti kot predsednik COB. Langman se je zato obrnil na pisarno Merre v Kairu, prek katere je sporočil v Bari, naj vodstvo NKOJ čimprej pošlje takšno osebo.⁴⁹

⁴⁸ HDA. 1220. El Shatt. Šk. 4. *Poročilo COB ...*, str. 16.

⁴⁹ AOZN. S-1312-0000-0022. Langman. *Report ...*, str. 2.

Pogovore so nato nadaljevali o izločitvi 80 ločenih posameznikov. COB je vztrajal, da ne bo odgovoren za dogajanje v taboriščih, če bodo zavezniki še naprej izdvajali ljudi brez dovoljenja COB, ki se je še vedno imel zadolženega tudi za ta del beguncev. COB je namreč želel, da bi te posameznike njegovi predstavniki tudi sami zaslišali. Z zaslišanji so si želeli ustvariti sliko, kdo zapušča taborišča in zakaj. Vodilni v COB so namreč menili, da želijo izločeni begunci taborišča zapustiti zaradi nedavnih peščenih viharjev in drugih neprijetnosti. Še enkrat so tudi poudarili, da so v taboriščih le tisti posamezniki, ki so se na Visu izrekli za neomajne podpornike NOB in njegove partizanske vojske. Langman je COB ugodil in dovolil zaslišanje vseh že ločenih posameznikov, hkrati pa poudaril, da izsledki zaslišanj ne bodo zaustavili ločitev izločenih beguncev iz taborišča, kar so tem beguncem tudi razložili pred začetkom zaslišanja. Langman je bil prisoten na dvodnevni zaslišanji, hkrati pa ni postavil nobene omejitve glede narave zastavljenih vprašanj in je spodbujal zaslišane, da na zastavljena vprašanja odgovarjajo natančno. Po zaslišanjih je Langman zapisal osem izsledkov, ki so ustvarila njegovo sliko o izločenih beguncih in postopkih COB:⁵⁰

1. nihče ni želel oditi v rojalistično taborišče zato, da bi imel tam boljše bivalne pogoje,
2. ne glede na prepričevanje predstavnikov COB so vsi zaslišani potrdili, da so in so vedno bili podporniki kralja,
3. večini ni bilo novo samo dejstvo, da kot podporniki kralja hkrati ne morejo biti partizani, pač pa da so kot taki celo partizanski sovražniki,
4. številni so izjavili, da so bili pred vojno vladni in poštni uradniki ter pripadniki policije, ki so prisegli zvestobo kralju, za katero so menili, da jih še vedno zavezuje,
5. eden izmed zaslišancev je izjavil, da je vojni pilot v jugoslovanskem vojaškem letalstvu, ki je poskušal že prek drugih kanalov zapustiti Jugoslavijo in se pridružiti kralju, ker pa so bili poizkusi neuspešni, se je namenoma pridružil evakuaciji, da bi svoj cilj končno dosegel,
6. identificiranih je bilo precej nekdanih internirancev v italijanskih internacijskih taboriščih, ki so brez kančka dvoma podpirali kralja,
7. identificirani so bili tudi številni, ki so jih partizani na silo evakuirali iz Jugoslavije in so bili v taboriščih pod prisilo,
8. vsi so pritrdili, da so slišali ali pa so vedeli za ukaz, da je COB prepovedal stike z zavezniškim osebjem.

Glede tretjega izsledka je Langman dodatno zapisal, da so zaslišani trdili, kako je bilo v Jugoslaviji pomembno le, ali si pripravljen pomagati v boju zoper okupatorja in ustaše ali ne. Vsi tisti, ki so bili nasprotniki Nemcev in ustašev, so prostovoljno pomagali partizanom, če so le imeli priložnost. Iz zapisanih Langmanovih besed lahko sklepamo, da je to pričevanje razumel kot izraz sodelovanja v boju proti skupnemu sovražniku. Zdaj, ko ta sovražnik taboriščem ne grozi

⁵⁰ Prav tam, str. 3.

neposredno, pa je politična opredeljenost postala težava, ki je bila pred tem popolnoma zanemarjena. COB je želel popolno politično enotnost, kar je želel doseči tudi s politično propagando. Vendar določen segment beguncev ni zmozel preveriti njegovih argumentov, da se je kralj oziroma njegova vojska v domovini bojevala skupaj z Nemci proti partizanom, in so še naprej imeli kralja za nasprotnika okupatorja, sebe pa za demokrate in Jugoslovane. Zato niso oklevali z željo, da bi se pridružili kraljevi vojski v uporabi proti, kot so sami videli, poskusu komunistov, da bi prevzeli državo pod krinko enotnega ljudskega upora proti okupatorju. Ko so jih predstavniki COB postavili pred dejstvo, da se morejo odločiti, ali bodo sovražniki kralja ali sovražniki partizanov, so ti odgovarjali približno enako, da če je kralj sovražnik partizanov, potem so sovražniki partizanov tudi oni.

Langman je dodatno razložil, da je posameznike iz točke šest zavezniška vojska po pomoti vključila v partizansko skupino v Italiji. COB je medtem še naprej trdil, da so v taboriščih izključno podporniki partizanov in da o prisotnosti nekdanjih internirancev niso nikoli obvestili zaveznikov, saj teh pač ni. V nasprotju s to ponavljajočo se trditvijo pa niso imeli posebnih zahtev, ki bi preprečile izločitev posameznikov iz te točke.

Po zaključku zaslišanj naj bi predstavniki COB vendarle priznali, da so ob evakuaciji partizanske oblasti transportirale dejanske podpornike partizanov, ki niso mogli aktivno sodelovati v boju, pa tudi morebitne izdajalce. Langman je zapisal: »Glavni razlog [za evakuacijo izdajalcev op. a.] je bil očitno strah, da bodo nekateri med njimi izdali ... katere osebe so voditelji lokalnega partizanskega gibanja in kdo je odgovoren za uporne akcije. Zato so v interesu lastne varnosti evakuirali na silo vsakogar, ki mu niso zaupali. Nekaterim ljudem so pred tem grozili tudi s smrtjo, nekateri pa so se že soočali s partizanskimi uboji soprogov ali drugih moških sorodnikov.« Med tovrstnimi prisilnimi evakuiranci so bili nekdanji pripadniki Hrvatske seljačke stranke (HSS), ki jih je COB imel za mogoče pristaše ustašev. Vendar pa so vsi ljudje iz sedme in pete točke izsledkov izrazili lojalnost kralju ter zanikali simpatiziranje z ustaši, čeprav so nekateri prihajali z ozemlja pod ustaško oblastjo.⁵¹

Ob zaključku poročila je Langman izpostavil tri ključna vprašanja, ki so v sporu zaznamovala upravo v taboriščih:

1. Ali naj britansko vodstvo znotraj Merre zaščiti vse, ki se razglasijo za podpornike kralja in ki zaradi razkritja političnega prepričanja pred zavezniki menijo, da so v nevarnosti, če ostanejo v partizanskih taboriščih; posledično pa, ali naj britansko vodstvo vztraja pri stikih z begunci glede političnih in osebnih vprašanj?
2. Ali stališče COB, ki je podpornike kralja enačil s sovražniki ranga Nemcev in ustašev, deli tudi Vrhovni štab NOVJ? Če temu ni tako, katerih korakov naj se loti zavezniška uprava, da komunistični element, ki naj bi po besedah zaslišanih v ozadju vodil politiko COB, ne bi nadaljeval tovrstne podtalne indoktrinacije v taboriščih?

⁵¹ Prav tam, str. 4.

3. Kako naj zavezniška uprava v prihodnje postopa s tistimi posamezniki, ki se bodo še v prihodnje razkrili kot podporniki kralja in zahtevali izločitev v rojalistično taborišče ali v enote kraljeve vojske? Langman je namreč pričakoval, da bodo 80 že izločenim beguncem sledili novi, čim se bodo prepričali, da so teh 80 posameznikov dejansko premestili v drugo taborišče.⁵²

Če pogledamo celotno situacijo nekoliko širše, vidimo, da je kriza izbruhnila tako rekoč takoj po nastanitvi prvih konvojev, ko so bili odnosi med zavezniki in begunskim vodstvom obremenjeni z medsebojnim nezaupanjem. COB je marsikatero potezo in zavezo Merre in taboriščnih poveljnikov imel za sumljivo, zato se jim je upiral. Major Langman pa je v partizanskih virih in kasnejšem jugoslovanskem zgodovinopisju ostal nepriljubljena oseba, saj velja za velikega nasprotnika partizanskega gibanja in komunistične ideologije ter kot tak tudi za pristaša prizadevanj kralja in njegove begunske vlade. Beremo lahko, da naj bi propagiral upor proti partizanskemu vodstvu, ker to ni dovolilo pluralizma drugače mislečih, in sejal »psihozo strahu« med begunci.⁵³ Zaradi tega naj bi poskušal onemogočiti ali pa vsaj omejiti popolno oblast COB, zato so zavezniki pod njegovim vodstvom želeli razbiti enotnost in avtonomijo begunske skupine. To naj bi dosegli na dva načina:⁵⁴

- z oteževanjem okoliščin, skušnjavami in propagando, kar je bila prva faza razbijanja, ki naj bi jo zavezniki začeli že v Italiji,
- s spornimi dogodki in političnimi razlogi so želeli zmanjšati ali popolnoma uničiti avtoriteto t. i. ljudske oblasti oz. COB, kar je vodstvo COB štel kot drugo fazo, katere naj bi se zavezniki začeli posluževati v drugi polovici leta 1944.

Major Langman naj bi bil odgovoren tudi za to, da so elshattska Taborišča II postavili dolgih 8 kilometrov vzhodno od Taborišča I, s čimer so zavezniki dosegli fizično razbitje enotnosti begunske skupine. Ob tem partizansko vodstvo ni želelo upoštevati dejstva, da je bila na tem mestu infrastruktura (vodni stolpi, zidane stavbe za ambulantno in vodstvo taborišča itd.), ki je novim skupinam beguncev služila skoraj ali povsem enako kot beguncem v Taborišču I in da je bilo to najboljše mesto za namestitev takratnih konvojev. Obenem naj bi Langman po prepričanju COB zavlačeval z dodelitvijo prevoznega sredstva za povezavo med taboriščema, zato je bilo treba to večkilometrsko razdaljo premagovati peš. Šele aprila 1944, skoraj dva meseca po formiranju Taborišča II, je COB dobil prvi tovornjak, ki je povezal taborišči.

Majorju so pripisali tudi strogo omejitev vstopa in izhoda iz taborišč, vendar je omejitve pravzaprav postavila egiptovska vlada. Težko je sicer verjeti, da COB ni poznal odnosov med zavezniki in Egipčani, a bi glede na vire lahko sklepali prav to. Morda je bilo pripisovanje te krivde majorju Langmanu izkupiček številnih frustracij, ki so izvirale iz te omejitve, in ker je bil Langman že tako krivec za vse

⁵² Prav tam, str. 4–5.

⁵³ HDA. 1220. El Shatt. Šk. 4. *Poročilo COB ...*, str. 7.

⁵⁴ Prav tam, str. 10.

težave, so mu pripisali še to. Izhod iz taborišč je bil namreč popolnoma onemogočen in le enemu članu COB se je skrivaj uspelo prebiti do Kaira, da bi ljudski oblasti v Italiji in doma posredoval informacije o dogajanju v taboriščih. Šele aprila 1944 je bilo sekretarju COB Matu Barbiću in dvema drugima članoma dovoljeno obiskati somišljenike v Kairu in jih obvestiti o dogajanju. Vendar so morali tudi oni še isti večer zapustiti Kairo in prespati v nekem vojaškem taborišču zunaj mestnega ozemlja. V taborišča je bilo tako dovoljeno prihajati le vojakom tankistom ali pilotom NOVJ iz bližnjih vojaških taborišč.⁵⁵ S to omejitvijo je COB težko vzdrževal zvezo z domovino, čeprav je bila ta glede na njihovo poročilo odločilnega pomena za notranjo avtonomijo upravljanja s taborišči.

Majorja Langmana naj bi pri vseh dejanjih zoper begunsko enotnost podpirali poveljnik Taborišča I major Edwards, britanski veleposlanik pri begunski vladi Ralf S. Stevenson, strokovnjak britanskega zunanjega ministrstva za Jugoslavijo Steed Wickham in še nekateri drugi Britanci v Egiptu.⁵⁶

Z zapletenim stanjem v medsebojnih odnosih je bilo vsem stranem jasno, da je treba nevšečnosti rešiti. V to so predstavniki obeh strani vlagali precej naporov. Da bi umirili spor, so se odgovorni pogovarjali tudi na konferenci, ki je potekala v Kairu 4. marca 1944. Udeležili so se je direktor Merre Matthews in njeni predstavniki Pickard, Webb in Langman, predstavnika jugoslovanske partizanske delegacije iz Barija Sardelić in Mihičić ter predstavnik Force 133⁵⁷ podpolkovnik Deakin. Predstavnika jugoslovanske delegacije iz Barija sta ponovila že znano stališče COB, da zavezniki v primeru izločitve beguncev v rojalistično taborišče ne delujejo v skladu s sporazumom med AMFHQ in Vrhovnim štabom NOVJ. To je poskušal demantirati podpolkovnik William Deakin iz Force 133, ki je bila neposredno podrejena AMFHQ. Zatrdil je, da glede na njegovo poznavanje odnosov med obema stranema ni bilo nobenega sporazuma, ki bi ga bilo zmožno povezati s transportom »vojnih ujetnikov« v Egipt. Ta opazka se je neposredno dotikala priznanja COB majorju Langmanu, da so z Visa na silo prepeljali tudi potencialne izdajalce. Na konferenci so se prisotni dogovorili, da bodo višjim avtoritetam priporočali:⁵⁸

- ustanovitev mešane komisije, ki bo preverila politično pripadnost vseh beguncev v Italiji in Egiptu,
- po zaključku dela mešane komisije ne bo prihajalo do novih premestitev v rojalistično taborišče,
- v času delovanja komisije bo COB v taboriščih odgovoren za varnost oseb z drugačnim političnim prepričanjem, britansko osebje pa bo delilo s COB vse informacije,

⁵⁵ Prav tam, str. 7.

⁵⁶ Plenča. *Jugoslavenski zbjeg* ..., str. 367.

⁵⁷ Force 133 je eden od treh pododdelkov britanske subverzivne organizacije SOE (Special Operations Executive) za Bližnji vzhod. Force 133 je imela sedež v kraju Mola pri Bariju in je bila odgovorna za delovanje SOE v Jugoslaviji, Albaniji in na Madžarskem. Vse vojaške operacije je Force 133 vodila pod Zavezniškim poveljstvom za Sredozemlje (AMFHQ) in vse tajne operacije pod poveljstvom SOE Kairo. Več v: Torkar. *Rekrutacija in urjenje* ..., str. 11.

⁵⁸ AOZN. S-1312-0000-0022. *Notes on Conference between director general MERRA and representatives of the Yugoslav partisan delegation (Bari) held at Cairo on 4th March 1944*, str. 1–2.

- predstavnik jugoslovanske delegacije Srdelić je zagotovil varnost vseh oseb, dokler se ne ustanovi mešana komisija,
- britanske avtoritete, ki so še odgovorne za osebno varnost vseh beguncev v Egiptu, lahko prekršijo točki 3 in 4, če precenijo, da je to potrebno,
- begunci, ki še čakajo na premestitev iz Italije na Bližnji vzhod, bodo že v Italiji razdeljeni v partizansko in rojalistično skupino.

Dokumenta, ki bi potrjeval privolitev v priporočila, ni. Zdi pa se, da so večino, z izjemo šeste točke, upoštevali. Iz kasnejših drobcev namreč izvemo, da je do premestitev Jugoslovancev v rojalistično taborišče prihajalo tudi kasneje. Dušan Plenča tako piše, da naj bi nekateri britanski funkcionarji uredili stike »agentov« jugoslovanske begunske vlade s skupino 180 beguncev, podpornikov kralja. Po nagovoru te skupine naj bi ta konec maja 1944 poskušala izzvati nered. Upali naj bi, da bodo neredi dali zaveznikom povod, da ukinejo avtonomijo beguncev v taboriščih. Neredi niso uspeli, razen v Taborišču I. pod vodstvom majorja Edwardsa, ki je organiziral izločitev 112 beguncev.⁵⁹ Še ena od zabeleženih premestitev je potekala septembra 1945, ko je bila repatriacija sicer že v teku. Repatriacijski oficir je 20. oktobra 1945 zapisal: »Četrti skupini, ki je zapustila to taborišče [El Shatt op. a.], so pripadali Jugoslovani, ki so odšli v taborišče El Arish. Ta premestitev je bila izpeljana s tovornjakom, s katerim so prepeljali tako prtljago kot osebe. Prtljaga je bila naložena 15. oktobra 1945 popoldne, 16. oktobra ob svitu pa so bili na tovornjak s prtljago vkrcani še begunci. Nato je konvoj krenil.«⁶⁰

Če se vrnemo na skupno odločitev COB in majorja Langmana, da bo nadaljnje pogovore z zavezniki vodila oseba, ki ima večje pristojnosti kot predsednik COB, je to vodilo v odločitev za ustanovitev že omenjene Vojne misije NOVJ – Pisarne v Kairu. S prihodom misije so nekoliko umirili strasti na eni in drugi strani. Vrhovni štab NOVJ je imel stališča COB za škodljiva in jih je želel izboljšati. Zato je pooblastil Vojno misijo NOVJ – pisarno v Kairu in njenega predstavnika Mata Jakšića, da z dobrim poznavanjem stališč ene in druge strani rešuje vse težave beguncev z zavezniškimi organi. Vrhovni štab se je namreč zbal, da bi nižje vodstvo beguncev, torej COB, ogrozilo pomoč, ki so jo ponudili zavezniki. Vrhovni štab je imel zavezniško odločitev za pomoč kot zavezniško dolžnost in ne za miloščino. 12. marca 1944 je Oblastnemu NOO za Dalmacijo to stališče, kot tudi odločitev za vzpostavitev kairske pisarne Vojne misije NOVJ obrazložil z besedami:

»Na celotno zavezniško pomoč, vključno s skrbjo za naše begunce, je potrebno gledati kot na vrsto posojila, ki si ga služimo že od prvega dne vojne. Njihova moralna dolžnost in obveza pred celotnim človeštvom je, da nam zagotavljajo vsaj minimalno pomoč. Prav zaradi tega, zaradi našega velikega prispevka občin zavezniškim interesom v borbi zoper naci-fašizem, te pomoči ne smemo sprejemati kot miloščino, temveč kot nekaj, kar smo pošteno zaslužili. To pa nam v nobenem primeru ne daje pravice, da se napram zavezniški pomoči obnašamo arogantno ali

⁵⁹ Plenča. *Jugoslavenski zbje*g ..., str. 367.

⁶⁰ AOZN. S-1312-0000-0012. Detwiler, Henry S. El Shatt. *Repatriation Officer's Report as of October 20, 1945*, str. 3.

ponižujoče. Naši odnosi morajo biti dostojanstveni in strpni, kot se tudi spodobi ... Zgleda pa, da naši tovariši med begunci tega niso najboljše razumeli in s svojo togostjo povzročajo sami sebi veliko škodo.

Položaj naših beguncev v Afriki je treba razumeti kot položaj dela naše vojske, ki je začasno našla zaščito (gmotno in zdravstveno) na tujem ozemlju v posesti zavezniških enot. To pa pomeni, da naši begunci ohranjajo vse svoje politične in samoupravne pravice, vso svojo neodvisnost in prosto odločanje o lastni usodi. Drugače pač ne moremo ravnati.

Verjetno se organi beguncev niso najboljše znašli v novih, precej zapletenih pogojih daleč od domovine. Zato smo se odločili, da v kratkem napotimo v Kairo predstavnike naše vojne misije, ki se nahaja pri britanski vladi. To predstavništvo bo moralo dobiti naša pooblastila, da lahko v odnosu z zavezniki zastopa naše interese in predstavlja naše begunce.»⁶¹

Mate Jakšič, poveljnik Vojne misije v Kairu, je v kasnejšem intervjuju v časopisu *Vjestnik* dodal, da je bilo med begunci »mnogo krasnih ljudi, poleg njih pa tudi dogmatiki, ki so hoteli izvajati ozkogledno in nefleksibilno politiko in se niso zavedali, da morajo sodelovati z zavezniki, saj za njimi ni več stala partizanska vojska.«⁶²

Da bi se izognil dodatnim incidentom, se je COB obrnil neposredno na NKOJ. Zahteval je, naj na Visu pri prihodnjih evakuacijah ne vključujejo, kot so se izrazili, »potencialnih izdajalcev«, s katerimi imajo kasneje težave v Egiptu. NKOJ se s tem ni strinjal in 15. julija 1944 COB poslal odgovor, pod katerega se je podpisal Edvard Kardelj. V njem je pisalo: »Vaše zahteve, da se v taborišče ne pošilja sovražno razporejenih posameznikov, niso upravičene. Naša dolžnost je, da poskrbimo za begunsko skupino in rešujemo pred okupatorskim zverinstvom vse naše rojake. To pa drži še posebej za tiste kraje, ki so za narodnoosvobodilni boj prispevali mnogo. Vi ne predstavljate eno gibanje, temveč Jugoslavijo. Prav zaradi tega ne smete nikomur kratiti njegovih pravic.«⁶³

Kljub vsem naporom, da bi spor zgladili, je jasno, da so bile pripombe COB številne, dokler niso na mestu poveljnika vseh elshattskih taborišč zamenjali majorja Langmana, ki je končal svojo funkcijo 8. avgusta 1944. Zamenjava je torej nastopila istega dne, ko so partizanski begunci dobili v uporabo taborišče Tolumbat, rojalistične begunce pa so premestili v El Arish. S tem se vprašanje izločitve ni pleglo, saj je COB vodilne v Misiji za Balkan in Pisarni za Bližnji vzhod sumil, da pomagajo rojalistični struji. Pri tem niso ali niso želeli uvideti, da zavezniki ohranjajo razdelitev begunske skupine v izogib vseh vrst spopadov. Predstavniki »opozicije«, torej kraljeve vlade v izgnanstvu, naj bi trdili, da zastopajo več kot 2000 beguncev. Partizanski viri so trdili, da naj bi bilo število precej manjše, približno 400.⁶⁴ Glede na popise prebivalstva v El Shattu iz časa, ko so že bili repatriirani

⁶¹ Plenča. *Jugoslavenski zbjeg* ..., str. 367–368.

⁶² Matušić. *El Shatt* ..., str. 23.

⁶³ Plenča. *Jugoslavenski zbjeg* ..., str. 377.

⁶⁴ Več v: Prav tam, str. 383.

vsi partizanski begunci, sem pa so bili premeščeni vsi rojalistični begunci iz El Arisha, izvemo, da je šlo za nekaj manj kot 800 posameznikov.⁶⁵

Zaključek

Prve repatriacije beguncev v Jugoslavijo so potekale iz Italije. Prvi konvoj je odplul 7. novembra 1944 iz Monopolija.⁶⁶ Že 6. marca 1945, šest mesecev po odhodu prvega konvoja, so v Italiji zaključili vse repatriacijske aktivnosti,⁶⁷ medtem ko se je repatriacija partizanskih beguncev iz Egipta nekoliko zavlekla. Če je prvi konvoj zapustil El Shatt 11. aprila 1945,⁶⁸ je zadnji, devetnajsti, odpotoval šele 20. marca 1946.⁶⁹ Skoraj leto dni trajajočemu procesu repatriacije iz Egipta so botrovale predvsem logistične težave, ki so bile posledica velikih premikov vojaških čet ob zaključku druge svetovne vojne v Evropi in premiku težišča vojne na Daljni vzhod.

V domovino pa se niso vrnili tisti begunci, ki so bili izločeni iz partizanske begunske skupine in so bili po odhodu zadnjega partizanskega konvoja premeščeni iz El Arisha v El Shatt. Šlo je za 399 Jugoslovancev, ki niso emigrirali že pred premestitvijo.⁷⁰ Rojalistični begunci v El Shattu so bili precej aktivni ter sovražno razpoloženi do partizanov in predstavnikov nove vlade v Jugoslaviji, o čemer poročajo tudi dokumenti Unrre.⁷¹ Do večjih incidentov je večkrat prišlo na partizanskem pokopališču v El Shattu, prvi se je zgodil v noči na 11. april 1946. Ugotovili so, da so bile peterokrake rdeče zvezde izbrisane s sedmih nagrobnih kamnov.⁷² Kot posledica tega se je zgodil še drugi incident. 14. aprila 1946 je v El Shatt prispel major Boleslav Ivković, poveljnik Jugoslovanske vojne misije na Bližnjem vzhodu, kot se je preimenovala Vojna misija NOVJ – pisarna v Kairu. S poveljnikom taborišča Jackom Hughesom se je odpravil na pokopališče, da bi pregledala grobove, ki so bili poškodovani v prvem incidentu, in položila cvetje. Ob tem se je pojavilo približno 15 rojalističnih beguncev, predvsem nekdanjih vojaških oficirjev kraljeve vojske, ki so v majorja Ivkovića metali kamenje in ga ranili, hkrati napadli še voznika Benedikta Tomasića, zažgali avtomobil Vojne misije in razbili

⁶⁵ AOZN. S-1313-0000-0012. *Mesečno statistično poročilo za obdobje od 21. do 20. julija 1946 in Mesečno statistično poročilo za obdobje od 1. do 30. junija 1946.*

⁶⁶ DAST. J. Z. 521. *Dopis NOO za Dalmacijo, socialni oddelek, COB v Italiji.* 16. november 1944.

⁶⁷ Bratanić. *Zbjegovi ...*, str. 179–180.

⁶⁸ DAST. J. Z. 445. *Izveščje o radu komisije za repatriaciju za vrijeme od početka do 1. 8. 1945*, str. 2.

⁶⁹ AOZN. S-1313-0000-0012. *Monthly Report for Period 20th February 20th March*, 1946. str. 1.

⁷⁰ AOZN. S-1021-0028-07. *History of the Middle East Office*, str. 269.

⁷¹ AOZN. S-1313-0000-0022. *Monthly report. Period 20th March–20th April 1946*. 30. april 1946.

⁷² Prav tam. *Dopis direktorja taborišča El Shatt Hughesa direktorju Pisarne za Bližnji vzhod*. 24. april 1946 in *Summary of findings of the Court of Inquiry following incidents at El Shatt*. 2. maj 1946.

majorjev fotoaparat.⁷³ Storilci so bili kasneje obsojeni na povračilo gmotne škode, večjih ukrepov proti njim pa ni bilo. Sicer je UNRRA za jugoslovanske begunce, podpornike kralja, uredila emigracijo v ZDA, Avstralijo, na Novo Zelandijo in v države južne Amerike.⁷⁴ S tem se je tudi končalo bivanje jugoslovanskih beguncev v El Shattu, ki so ga z ukinitvijo Pisarne za Bližnji vzhod 31. junija 1947 tudi uradno zaprli.⁷⁵

Viri in literatura

Viri

- Arhiv Organizacije združenih narodov (AOZN), Državni arhiv Split (DASt), Hrvaški državni arhiv (HDA)
- AOZN. S-1021-0027-0005. Balkan Mission – BM1.
- AOZN. S-1021-0028-06. Middle East Office – ME2.
- AOZN. S-1312-0000-0012. Egyptian Government, Relations with 1944–1949.
- AOZN. S-1312-0000-0022. MERRA – Middle East Relief and Refugee Administration 1944–1949.
- AOZN. S-1313-0000-0012. El Shatt 1944–1949.
- AOZN. S-1313-0000-0022. Bureau of Requirements and Supplies.
- DASt. J. Z. 415. Izvještaji s brojačnim podacima o dolasku izbjeglica na Vis, godine 1943. i 1944.
- DASt. J. Z. 445. Spisi Oblasnog NOO Dalmacije z vezi sa zbjegom, godine 1944, 1945. i 1946.
- DASt. J. Z. 521. Izvještaji Centralnog odbora zbjega, sekretara COZ, te izvještaji komisije za repatriaciju, godine 1944, 1945 i 1946.
- HDA. 1220. Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske.

Literatura

- Bade, Klaus J. *Migration in European History*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
- Barbić, Mate. Zbjeg s Biokovsko-neretvanskog i otočkog područja u Južnoj Italiji i El Shattu. V: Ujdurović, Miroslav (ur.). *Biokovo u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, 1941–1945*. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1983, str. 771–778.
- Bratanić, Mateo. *Hrvatski zbjegovi u Egiptu: 1943–1946*. Zadar: Univerza v Zadru, doktorska dizertacija, 2009.
- D. W. [Duane Wilson op. a] Success of a Mission: U.N.R.R.A. in Yugoslavia. V: *The World Today*. Vol. 2, št. 8. London: Royal Institute of International Affairs, 1946, str. 376–383.
- Goldstein, Ivo. *Hrvaška zgodovina*. Ljubljana: Slovenska matica, 2008.
- Huljić, Veseljko. *Vis: 1941–1945*. Split: Institut za zgodovino delavskega gibanja Dalmacije, 1979.
- Huot, Louis. *Puške za Tita*. Ljubljana: Borec, 1965.
- Klun, Albert. *Iz Afrike v narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978.

⁷³ Prav tam. *Dopis Jugoslovanske vojne misije na Bližnjem vzhodu Unrrini Pisarni za Bližnji vzhod*. 16. april 1946.

⁷⁴ AOZN. S-1021-0028-07. *History of the Middle East Office*, str. 291.

⁷⁵ Woodbridge. *UNRRA*. Vol. 2, str. 93.

- Kreft, Ivan. *Spomini. Ob 35-letnici Ljudske pravice in 50-letnici Zveze komunistov*. Maribor: Založba obzorja, 1969.
- Kreft, Ivan. *Teh petdeset let. Spomini*. Ljubljana: Borec, 1975.
- Makiedo, Sergije. *Prva partizanska misija*. Beograd: Sedma Sila, 1963.
- Matušić, Nataša (ur.). *El Shatt – Zbjeg Hrvatske u pustinji Sinaja, Egipat*. Zagreb: Hrvatski povijestni muzej, 2007.
- Nizetić, Vjera. *U pustinji El Shatta. O doživljenom i pročitano*. Split: Naklada Bošković, 2008.
- Pervanje, Edvin in Hočevar, Jože A. *Četrta prekomorska brigada*. Ljubljana: Knjižnica NOV in POS 25 – III, 1969.
- Plenča, Dušan. Jugoslavenski zbjeg u Italiji i Egiptu. V: Morača, Pero (ur.). *Istorija radničkog pokreta. Zbornik radova (knjiga 4)*. Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1967, str. 335–477.
- Plenča, Dušan. *Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata*, Beograd: Institut društvenih nauka, 1962.
- Roberts, Roberts R. *Tito, Mihailović, and the allies, 1941–1945*. Durham: Duke university press, 1987.
- Srhoj, Ivo. *Sjećanje na El Shatt*. Dubrovnik: samozaložba, 2000.
- Stoessinger, John G. *The refugee and the world community*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1956.
- Torkar, Blaž. *Rekrutacija in urjenje slovenskih pripadnikov misij britanske uprave za posebne operacije (1941–1945)*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, diplomsko delo, 2005.
- Vernant, Jacques. *The refugee in the post-war world*. London: George Allen & Unwin Ltd, 1953.
- Woodbridge, George. *UNRRA. The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration*. Vol. 1. New York: Columbia University Press, 1950.
- Woodbridge, George. *UNRRA. The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration*. Vol. 3. New York: Columbia University Press, 1950.
- Woodbridge, George. *UNRRA. The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration*. Vol. 2. New York: Columbia University Press. 1950.

SUMMARY

Yugoslav Refugees in Egypt and Their Political Affiliation in the 1943–1946 Period

Kornelija Ajlec

During the last two years of the Second World War a large group of Yugoslav citizens, most of which were from Dalmatia, lived in refugee camps in Egypt. Their journey to Egypt was made possible by an agreement between the Allied Force Headquarters Mediterrean (AFHQ) and the Supreme Headquarters of the People's Liberation Army of Yugoslavia. Although the majority of almost 27, 000 Yugoslav refugees declared themselves supporters of the People's Liberation Army of Yugoslavia, namely the partisans, and perceived themselves as part of its structure, approximately 400 were adherents of King Peter II of Yugoslavia. Their opposing views frequently caused tension in the camps that occasionally erupted in physical violence. In order to avoid such conflicts and on the basis of requests and statements of those refugees who were supporting the Yugoslav king, the allied camps leadership confirmed their right to be separated

from the camps in which partisan supporters represented the majority. This decision triggered a conflict between the Yugoslav Central Refugee Committee, which according to an agreement with the Allied Forces had autonomy over refugee camp administrative issues, and the Allied Forces Refugee Camp Management that was responsible for general peace and order as well as the general care of refugees. In order to appease the conflict, the Allied Forces leadership consented to interrogate the refugees. Certain that the refugees from refugee camps in the desert merely wished to be transferred to a new camp with better living conditions, the Central Refugee Committee was certain that these hearings would reveal the true background of their requests. But the hearings showed that the petitioners truly supported the King of Yugoslavia and had different political views than most Yugoslav refugees. Many of them stated that they had been forcibly evacuated from Yugoslavia and placed in refugee camps against their will. The Central Refugee Committee later admitted to be responsible for the forcible evacuation and eventually allowed the removal of the King's supporters from partisan-oriented refugee camps.

Bojan Balkovec

**»Vsi na noge, vsi na plan,
da bo zmaga čim sijajnejša«**

**Volilna teorija in praksa
v prvi jugoslovanski državi**

zbirka**43**
Zč